

Zeměpis s nadhledem 9

PŘEHLED UČIVA

pro základní školy a víceletá gymnázia

Úvod

O čem je zeměpis

- O globalizaci
- O globalizaci v hospodářství
- O kulturní globalizaci
- O globálních problémech životního prostředí
- O politické globalizaci
- O rozdílech ve vyspělosti zemí
- O zdrojích globálního vývoje
- O životě v propojeném světě

Globalizace

Globalizace – unikátní příležitost, anebo hrozba současného světa?

Globalizace znamená zintenzivňující se a zrychlující se propojování na celosvětové úrovni. V současnosti se dotýká většiny oblastí lidského života. Nejvýznamnější pozitivní dopady globalizace plynou ze skutečnosti, že výrazně ulehčuje přístup k informacím, znalostem, moderním technologiím a dalším inovacím.

Časoprostorové smršťování světa; globální vesnice.

Globalizace z různých úhlů pohledu

Globalizační procesy a jejich dopady můžeme sledovat v řadě oblastí našeho života, v ekonomice, politice, v sociální a kulturní sféře. Dopady globalizace jsou jak pozitivní, tak i negativní. Vytvořit pravidla pro spravedlivější rozdělování přínosů globalizace tak, aby nedocházelo k neúnosnému narůstání rozdílů mezi lidmi a regiony a k neudržitelným změnám životního prostředí, je jednou z nejdůležitějších výzev pro lidstvo do budoucnosti.

Globalizace ekonomiky, globalizace v politice, sociální a kulturní oblasti, globalizace v oblasti životního prostředí; ekologické instituce; nevládní instituce; alternativní globalizace.

Globalizace v hospodářství

Nadnárodní společnosti – symbol ekonomické globalizace

Nadnárodní korporace využívají možnost přesunu zboží a kapitálu mezi státy světa. Produkci mohou tedy lokalizovat do zemí s levnou pracovní silou a zdroji surovin. V prodeji naopak využívají vyšší kupní sílu obyvatel ve vyspělých zemích.

Princip evropské integrace: volný pohyb zboží, kapitálu i pracovních sil. Daňové úlevy.

Lokalizační faktory v průmyslu

O lokalizaci závodů rozhoduje velké množství faktorů, které se liší v závislosti na průmyslovém odvětví či zvláštních požadavcích mateřské společnosti. Význam jednotlivých faktorů se v čase zásadně mění.

Tvrdé (objektivní) lokalizační faktory, měkké (subjektivní) lokalizační faktory.

Globalizace ve službách a cestovním ruchu

Většina lidských aktivit v terciéru se přesouvá na globální úroveň, což mnohdy umožňuje úsporu financí a rozvoj ekonomických aktivit, současně však vede ke snižování kulturní rozmanitosti.

Supermarket, hypermarket, diskontní prodejna, obchodně-společenské centrum; podmínky lokalizační, realizační, selektivní.

Kulturní globalizace

Multikulturní svět

Prolínání světových kultur přináší pozitivní i negativní projevy. Největší hrozbou pro současný svět je terorismus, hrubé zastrahování s použitím násilí, praktikované především skupinami extremistů.

Civilizace, S. Huntington, hranice civilizačních okruhů.

Od etnika ke globálnímu společenství

Etnikum je skupina lidí, kterou spojuje společný geografický původ, kultura, tradice a mentalita. Za národ označujeme etnikum, které sdílí svoji historii a zpravidla vytvořilo svůj samostatný stát. Některá etnika nevytvořila vlastní stát a žijí na území státu ustanoveném jiným národem. V jiném případě žije část etnika na území jiného státu a tvoří národnostní menšinu.

Etnikum, etnická hudba; národnostní menšina.

Filosofie a náboženství

Etika a filosofie tvoří základ většiny náboženství. Monoteická náboženství jsou založena na víře v existenci jednoho boha, východní náboženství jsou spíše filosofickými, etickými a poznávacími naukami a učenými. Otázky náboženství v naší kultuře jsou nejčastěji spjaty s křesťanstvím.

Světový názor, etika, filosofie; křesťanství, judaismus, islám, buddhismus, hinduismus; přírodní náboženství, rituál, šaman; ateismus.

Hlavní směry mezinárodních migrací

Hlavními příčinami současné migrace jsou hluboká ekonomická a sociální nerovnost mezi zeměmi, politická nestabilita ve zdrojových státech, ekologické příčiny, náboženská a kulturní netolerance. Nelegální migrace je často provázána novodobým otroctvím.

Vnitřní migrace, vnější migrace; emigrace, imigrace, nelegální migrace, novodobé otroctví.

Integrace migrantů v cílových zemích

K začleňování (integraci) imigrantů do nové společnosti slouží integrační politika a speciální integrační programy. Pokud je důvodem snahy o přestěhování ohrožení života válkou, přírodní katastrofou apod., mluvíme o uprchlících (běžencích). Uprchlíci mohou v nové zemi požádat o právní ochranu (azyl).

Multikulturní přístup, asimilační přístup, integrační přístup; mezinárodní imigrant (přistěhovalec), uprchlík (běženec), azylant (uprchlík, který v dané zemi získal azyl), cizinec (nemá státní občanství státu, ve kterém žije).

Lidská práva v současném světě

Všeobecná deklarace lidských práv a svobod je dokument, v němž jsou vyjmenována základní občanská, politická, kulturní, ekonomická a sociální práva platná pro všechny lidi na celém světě. Přesto stále dochází k jejich porušování.

Rasismus, neonacismus, antisemitismus.

Globální problémy životního prostředí

Zbláznilo se počasí?

V posledních desetiletích dochází k nezanedbatelným změnám klimatu na Zemi. Jsou spojeny s nárůstem koncentrace skleníkových plynů v atmosféře. Projevem jsou např. zmenšení rozlohy horských ledovců, stoupající teplota půdy, stoupající hladina světového oceánu, vyšší výskyt extrémních situací (povodně, mimořádná sucha, hurikány atd.). Země světa hledají cesty, jak emise těchto plynů snížit.

Kjótský protokol (1997), Pařížská dohoda (2015)

Poškozený „slunečnick“ planety Země

Ozónová vrstva je v současné době narušena působením tzv. freonů. Na zemský povrch tak ve větší míře proniká ultrafialové záření, které ohrožuje zdraví člověka i ostatních živých organismů.

Ozónová díra; Dobsonovy jednotky; stratosférický a troposférický ozón; fotochemický smog.

Ohrožená biodiverzita

Počet živých organismů na Zemi kolísá i v minulosti. V současné době je biodiverzita ohrožována především zánikem přirozených stanovišť, vysazováním nepůvodních druhů a nadměrným lovením.

Invazní druhy; dominový efekt vymírání; Natura 2000.

Politická globalizace

Nadnárodní aktéři globalizace

Mezinárodní organizace je společenství států založené s cílem vzájemně spolupracovat při řešení různých problémů z oblasti politiky, vědy, kultury, zdravotnictví, sportu atd.

Organizace spojených národů (OSN), Červený kříž, Světová banka (WB), Mezinárodní měnový fond (IMF), Světová obchodní organizace (WTO); nevládní organizace, např. Greepeace, Člověk v tísni.

Regionální ekonomické integrace

Regionální ekonomické integrace vznikají z potřeb států prohloubit vzájemnou ekonomickou spolupráci.

Pět forem ekonomické integrace: zóna volného obchodu, celní unie, jednotný trh, hospodářská unie, měnová unie.

Rozdíly ve vyspělosti zemí

Porovnávání vyspělosti zemí

Vyspělost zemí je dána tím, jak kvalitně jsou v nich zajištěna základní práva jejich obyvatel. Ekonomický rozvoj nelze považovat za ukazatel vyspělosti.

Všeobecná deklarace práv a svobod; příjem domácnosti; parita (rovnost) kupní síly.

Regionální nerovnosti

V současné době je extrémní úroveň globálních nerovností velmi zřetelná. Obecně mají lidé z rozvojových zemí menší šanci svobodně rozhodovat a vlastním úsilím ovlivňovat svůj život i životy svých dětí než lidé z rozvinutého světa globálního Severu. Zhroucené státy je speciální skupina zemí, které nejsou schopny plnit základní funkce (vláda nemá pod kontrolou území země, není zajištěna základní bezpečnost obyvatel, atd.). Humanitární a rozvojové organizace; adopce na dálku.

Chudoba a snahy o její omezování

Chudoba úzce souvisí s problémy se zajištěním výživy obyvatelstva na Zemi. Podle údajů OSN soustavně hladoví ve světě pět set milionů lidí a více než miliarda trpí nedostatkem potravy. Tyto problémy podporuje zahraniční zadluženost zaostalých zemí. Pokles extrémní světové chudoby; bludný kruh chudoby.

Rozvojové strategie na národní i mezinárodní úrovni; globální rozvojový program OSN pro období 2015–2030; Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 (17 cílů udržitelného rozvoje).

Překážky rozvoje chudých zemí

Hlavní příčiny nerovností mezi státy: vliv fyzickogeografických faktorů; existence kvalitních institucí zajišťujících stabilní prostředí pro rozvoj hospodářství; volba vhodné rozvojové politiky; globální rozložení politické a ekonomické moci.

Produktivita hospodářství, technologická zaostalost, podpora ekonomického rozvoje, ochrana vlastnických práv; globální rozvojová politika.

Zdroje globálního vývoje

Bez přírodních zdrojů se neobejdeme

Geografické rozmístění klíčových surovin a zdrojů je velmi nerovnoměrné a hraje důležitou roli v mezinárodní politice a rozložení hospodářského potenciálu. Zásoby neobnovitelných zdrojů se postupně zmenšují, na významu nabývá jejich opakované využití (recyklace) a využívání obnovitelných zdrojů.

Neobnovitelné/obnovitelné zdroje surovin; energetické zdroje; energetická návratnost; boj o suroviny – snaha o vůdčí ekonomické postavení.

Zemědělství zajišťuje výživu lidstva

Zemědělství ovlivňují přírodní i socioekonomické faktory. Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v zemědělství je jedním z ukazatelů vyspělosti států.

Rostlinná/živočišná výroba; zprůmyslněné zemědělství; ekologické zemědělství.

Zemědělský půdní fond

Zemědělský půdní fond je definován jako část zemského povrchu, kde se provozuje zemědělství.

Rozloha zemědělské půdy ve světě se zvyšuje pomaleji, než přibývá obyvatel. Řešení problému hladu je možný např. přerozdělením potravin.

Zemědělský půdní fond, struktura půdního fondu; land use (využití půdy).

Obyvatelé současného světa

Vyspělé státy se potýkají se stárnutím populace. Ovlivňování vývoje počtu obyvatel prostřednictvím populační politiky je složitým a dlouhodobým procesem.

Demografická revoluce; postavení žen ve společnosti; dostupnost nástrojů plánování rodiny.

Život v propojeném světě

Co je a co není město?

Definice města není jednotná. Městské sídlo se od venkovského liší především funkcí, architekturou, složením obyvatelstva a způsobem života. Města vyspělého světa zaznamenávají v posledních letech pokles počtu obyvatel na úkor svého zázemí.

Urbanizace.

Z centra na periferii

Města představují mozaiky jednotlivých čtvrtí, které se od sebe liší složením obyvatelstva i funkcemi. V centru jsou soustředěny služby a obchod, směrem k okrajům vzrůstá podíl bydlení. Průmysl, sklady a obchodní centra se v současné době většinou soustřeďují na periferiích.

Vnitřní město, vnější město; suburbánní zóny; segregace čtvrtí; periferní venkov.

Kontrasty mezi městy rozvojového a vyspělého světa

Velká města jsou nejbohatšími regiony svých států, potýkají se však s řadou sociálních problémů. K největší koncentraci chudoby dochází v okrajových částech těchto měst, a to nejen v rozvojových státech.

Slum, ghetto; megaměsto. Kibera, Sweto.

Člověk a přírodní živly

Přírodní katastrofou nazýváme přírodní proces, který probíhá natolik rychle a intenzivně, že působí ztráty na lidských životech a velké materiální škody. Mezi přírodní katastrofy patří např. povodně, extrémní sucha, lesní požáry, zemětřesení, sopečná činnost, tsunami, tropické cyklóny, invaze živočichů aj. Člověk přírodním katastrofám nezabrání, ale pokud s nimi počítá, může zmírnit jejich následky.

Stoletá voda; dlouhodobé sucho; bahnotok, sesuv půdy, sněhová lavina; tropická cyklóna (hurikán, tajfun), tornádo, orkán; přemnožení sarančí.

Mysli globálně, jednej lokálně

Stejně tak, jako můžeme my ovlivnit řadu věcí, které se odehrávají na druhé straně planety, mohou i na nás mít některé jevy vzdálené tisíce km od našich domovů značný dopad. Globalizace umožňuje propojení všech oblastí lidské existence.

Liberalizace – odstraňování překážek volnému pohybu zboží a kapitálu mezi zeměmi, fair trade.

